

FELSEFE TIP VE TARİH:
TABAKÂT LİTERATÜRÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME
(Ed.) Müstakim Arıcı, İstanbul: Klasik Yayınları, 2014. 346 s.

Rukiye AYDOĞAN*

Tabakât, İslam geleneğinde sahabe, tâbiîn, fakihler, sûfiler, filozoflar, tabipler, edip, şair ve sanatkârlar ile ayırıcı vasıflara sahip olan şahıslardan da bahseden bir telif türüdür. Telif ürünü olan bu eserler, sadece bahsi geçen simalar hakkında bilgi vermekle yetinmeyip, İslam medeniyetindeki felsefe tarihi tasavvurları ve felsefe/bilim algıları ile yazıldıkları dönemin sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel, ilmi ve benzeri şartlara dair önemli unsurları da içermektedir. *Felsefe, Tıp ve Tarih* isimli inceleyeceğimiz bu çalışma İslam felsefesi tarihi çalışmalarını için ayrı bir önem arz etmektedir.

Çalışma; önsöz, içindekiler ve on bir makaleden oluşan derleme bir çalışmadır. Çalışmada yer alan makaleler farklı kişiler tarafından kaleme alınmıştır. Eser, İslam felsefesi, İslam tıbbı ve tarihi ile ilgilenenler için faydalı olmayı amaçlamaktadır.

Birinci makale, M. Cüneyt Kaya tarafından kaleme alınmıştır ve “İshak b. Huneyn ve *Târihu'l-etibbâ*” başlığını taşımaktadır. Makalede bahsi geçen eser, tıp tarihi bağlamında Antik ve Helenistik döneme dair algıları biçimlendiren kaynakların en başta gelenlerinden biri olması sebebiyle önemli görülmektedir. Ayrıca bu eserin yazılmasını talep eden kişinin dönemin veziri olması göstermektedir ki, siyasi otoritenin ilimlerin gelişmesine katkıları olmuştur.

Aynı müellif tarafından kaleme alınan ikinci makale ise “Tabakât Literatürünün Endülüs'teki ilk örneği İbn Cülcül ve *Tabakâtü'l-etibbâ ve'l-hukemâ'sı*” başlığını taşımaktadır. Makaleye konu olan bu eser, tabakât literatürünün ileride kazanacağı yapıyı müjdelemesinin yanında, erken denilebilecek bir tarihte Endülüs'te kaleme alınmış olması açısından da önemlidir. Ayrıca yazara göre, İbn Cülcül “*Hükemâü'l İslam*” tabirini kullanan ilk isimlerden biri olarak, bu tabire yüklediği anlam sayesinde İslam felsefesinin mahiyetine dair modern dönemde yoğunluk kazanan tartışmalara ışık tutacak niteliktedir.

* SAÜ, Sosyal Bilimler, Felsefe ve Din Bilimleri, İslam Felsefesi, ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, (rukiyeaydogan85@hotmail.com)

"*el-Fihrist*'te Felsefe Tarihi: Kâdim'in Muhdese Yolculuğu" başlığını taşıyan üçüncü makale Halil İbrahim Üçler tarafından kaleme alınmıştır. İbn Nedim'e ait olan bu eser, zamanında yazılmış diğer eserlerden tasnif edilmiş şekli ve sistematik bir yaklaşımla oluşturulmuş olmasıyla ayrılmaktadır. Eseri önemli kılan özelliklerden birisi de Yunanlıların felsefî ve bilimsel mirasının yanında, Hint, Fars, Süryânî felsefe ve bilim mirasını da hesaba katmış olmasıdır.

M. Fatih Arslan'ın kaleme almış olduğu dördüncü makale "Ebû Hayyân et-Tevhîdî ve *el-Mukâbesât'ı*" hakkındadır. Tevhidî'nin bu eseri, kendisinin Bağdat'ta katılmış olduğu ilim meclisi hatıralarından oluşmaktadır ve kaynak olarak Tevhidî'nin zihnindeki hatıralara dayanmaktadır. Bu nedenle eserin kaynağına güven hususu tartışmalara neden olmaktadır. Eser kaynağının güvenilirliği hakkında taşımış olduğu olumsuzluklara rağmen tabakât literatürüne önemli katkılar sağlamaktadır. Sağladığı katkılarının başında, bulunduğu dönemin entelektüel kimliği ve haritasını çıkarmış olması gelmektedir.

Beşinci makale, Emrullah Bulut tarafından kaleme alınmıştır ve Kâdî Sâ'id'e ait, "Kadîm Dünyadan Endülüs'e Bir Bilim ve Kültür Tarihi Klasığı: *Tabakâtü'l-ümem*" başlığını taşımaktadır. Bu eser dünyanın bilinen ilk bilim tarihi kitabıdır. Özellikle Endülüs'ün bilim ve düşünce tarihi için temel kaynaklarından biri konumundadır. Burada Endülüs'teki ilmi yapının altyapısını sunmak adına bilimlere katkıları olan ilk milletten yani Hintlilerden başlayarak ilmi serüvenin tarihi sunulmaktadır. Sunulan bu alt yapı, özellikle Doğu İslam coğrafyasından Endülüs'e yapılan ilmi aktarımın nasıl olduğunun ve hacminin görülmesi açısından önemlidir. Bu anlamda eserin müellifi din, dil, ırk farkı gözetmeksizin objektif bir yaklaşımla felsefi mirasa sahip çıkmaktadır. Eserde dikkati çeken diğer bir husus da İslam'ın Araplar üzerinde gerçekleştirdiği ahlaki ve entelektüel dönüşüme olan vurgusudur.

Ahmet Çapku'nun kaleme almış olduğu altıncı makale, "Şehristânî'nin *el-Milel ve'n-nihali*"nde Felsefe ve Filozoflar" başlığını taşımaktadır. Şehristânî'nin bu eseri mezheplere dair yazılan eserlerin en iyisi olarak adlandırılmaktadır. El-Milel, Hz. Âdem'den başlayarak farklı düşünce ve mezheplerin tarihini vererek düşünce tarihi atlası gibi görev yapmaktadır. Şehristânî'nin, İslam coğrafyasında yaşayıp felsefe adına düşünce üreten ama gayr-i müslim olan kişileri de İslam filozofları listesine dâhil etmesi, üretilen bilgiyi ortak aklın ürünü olarak gördüğünü ve önemsedğini göstermektedir.

Yedinci makale, Kübra Bilgin tarafından kaleme alınmıştır ve "Mâvera-ünnehir Bölgesinin Felsefe-Bilim Şeceresi olarak Beyhakî'nin *Tetimmetü*

Sıvâni'l-hikme“ başlığını taşımaktadır. Beyhakî eserini oluştururken hakkında bilgi topladığı ve biyografisini verdiği isimlerin unutulmalarını önlemeyi hedeflemiştir. Topladığı bilgileri tahkik ettikten sonra eserine alması, benzer eserlerden farklı olduğunu göstermiştir. Eserde özellikle İbn Sînâ etkisi dikkat çekmektedir. İbn Sînâ ve öğrencilerine daha çok önem verilmiştir. Bu özelliğiyle İbn Sînâ sonrası felsefe-bilim alanında yazılmış ilk tabakât kitabı olmuştur. Beyhakî'nin eserini oluştururken kullandığı yöntem biyobibliyografinin entelektüel tarihi olarak okunmaya değer görülmektedir.

Kübra Şenel'in kaleme almış olduğu sekizinci makale, “Felsefe-Bilim Tarihi açısından İbnü'l-Kıffî'nin *İhbâru'l-ulemâ bi-ahbâri'l hükema*” başlığını taşımaktadır. Bu eser farklı coğrafyalardan felsefe ve bilimlerde önde gelen çok sayıda filozof ve bilim adamının hayatı ve eserleri hakkında önemli bir kaynak olmasının yanında, İslam bilim ve düşünce tarihi açısından çok kıymetli rivayetler, şahitlikler ve notlara yer vermektedir. Eserin kıymetini ve ayrıncılığını artıran diğer bir özelliği de klasik kaynaklarda yer almayan Antik Yunan dönemi ve sonrasındaki bilginler hakkında çok değerli bilgiler ihtiva etmesidir. Bunun yanında tercüme döneminde kitapların kimler tarafından Arapçaya çevrildiği hususunda bilgiler vererek felsefe ve bilimlerin İslam dünyasına intikal yollarını ve Müslüman âlimler üzerinde icra ettiği tesirleri anlatarak önemini artırmaktadır. Yazara göre, burada Kıffî'nin, kendi dönemine kadar gelen felsefe-bilim geleneğini ele almış olması, onun görüşlerini etkileyen pekçok değişkenin olduğunun göz önüne alınması gerektiğini ve görüşleri hakkında kesin hükümlere varılmasının zor olduğunu göstermektedir.

Dokuzuncu makale, Hümeýra Özturan tarafından kaleme alınmıştır ve “İslam Felsefesi Tarihi Araştırmaları İçin Bir Kaynak: *Vefeyâtü'l-a'yân*” başlığını taşımaktadır. Eserin yazarı İbn Hallikân, eserde yer verdiği isimlerin kişilikleriyle ilgili anekdotlar vererek, farklı bir yöntem uygulamıştır. Eseri farklı kılan özelliklerinden bahsedecek olursak; belli bir dönem ve coğrafyada yaşayan isimlere yer verilerek, sınırlama getirmek yerine alfabetik bir sıra izlenmiştir. Ayrıca yer verdiği isimler açısından bir İslam bilim tarihi kaynağı olma konumundadır. Nizamiye medresesine ilişkin rivayette Nizamülmülk'ün ilk medreseyi kuran kişi olduğu belirtilmektedir.

Onuncu makale, çalışmanın editörü Mustakim Arıcı tarafından kaleme alınmıştır ve “Evrensel Bir Tıp ve Felsefe Tarihi: *Uyûnu'l-enbâ f î tabakâtî'l-etibbâ*” başlığını taşımaktadır. Makaleye konu olan eserin yazarı İbn Ebî Usaybia, önde gelen tabipleri merkeze almayı hedeflerken, bilim ve felsefe tarihinin dönemsel olarak uzunluğu ve birçok bilim adamının aynı zamanda filozof olması nedeniyle felsefe tarihi de yazmış sayılmaktadır. Eserde bazı

isimlerin hikmete dair sözlerine sayfalarca yer verilmesi, eserin ahlak literatürü açısından incelenmeye değer görülmesini sağlamaktadır. Eserin en önemli özelliği evrensel bir bakış açısına sahip olmasıdır. Bunun yanında eserin yapılmış tüm baskılarında eksiklikler ve hatalar bulunması sebebiyle yeni bir tahkikli metnine de ihtiyaç duyulmaktadır.

Eşref Altaş'ın kaleme almış olduğu on birinci makale, "Şemseddin eş-Şehrezûrî ve *Nüzhetü'l-ervâh ve ravdatü'l-efrâh*" başlığını taşımaktadır. Eserde ele alınan filozoflar hakkında İsrâkî perspektifi gösteren sıfatlar kullanılması dikkat çekmektedir. Eserin asıl karakterini kitabın girişi ve felsefenin başlangıcına dair bölümler, filozofların hikmetleri, nasihat ve vaazlarına yer verilmesi belirlemektedir. Şehrezûrî, bu eseri tabakât literatürünün artık iyice iyileştiği bir dönemde yazmıştır. Bu nedenle hacimli ve zengin içerikli bir eser meydana gelmiştir. Eserde felsefe tarihi adına dikkatleri çeken hususlardan biri de meşşailerin ilk meşşailer ve sonraki meşşailer olarak ayrımının yapılmasıdır. Şehrezûrî bu eseriyle, Sühreverdî'nin hikmet tarihi tasavvuruna katkıda bulunmaktadır. Katkılarından ilki, Sühreverdî'de görmediğimiz "mişkâtü'n nübüvve" kavramı Şehrezûrî tarafından felsefenin başlangıcı ve ilk Yunan-Fars filozoflarının ortaya çıkışını açıklamak için kullanılmaktadır. Diğer katkısı ise hangi millet ve ırktan olursa olsun milletler üstü bir ezeli hikmet tasavvurunun bulunduğu ve keşf/zevke dayalı metoden evrensel olduğu iki temelden hareketle felsefenin Yunan'a ait olduğu şeklindeki yaygın anlayışı güçlü bir Fars ve Mısır vurgusuyla dengelemek istemiş olmasıdır. Bu nedenle eserinde evrenselci bir perspektif izlemektedir. Şehrezûrî, eserinde nübüvvet konusunu felsefe tarihine ekleyerek dikkatleri çekmektedir.

İncelemiş olduğumuz bu çalışma, felsefe, tıp ve tarih alanında tarihe ışık tutacak bir çalışma olması açısından övgüye layık görünmektedir. Çalışmadaki makalelere konu olan isimler ve eserleri hakkında yazılanlar, alana dair önemli boşlukları doldurmaktadır. Çalışmaların yazıldığı döneme dair siyasi, ekonomik ve ilmi birçok alanda bilgi sahibi olunması imkân dâhilindedir. Makaleleri kaleme alan kişilerin, tanıttıkları eserlerin güçlü ve zayıf yönlerini belirtmiş olmaları okuyucu açısından önemlidir. Buna ilave olarak makalelerde bahsi geçen eserlerin içerisinde yer alan isimlerin tablolarının verilmesi araştırmacılara kolaylık sağlamaktadır. Her makale sonunda kaynakça verilmiş olması da ileri okumalar açısından faydalı görünmektedir.